

Martin Heidegger

NASTANEK IN PRVI PREBOJ FENOMENOLOŠKEGA RAZISKOVANJA

Situacija filozofije v drugi polovici 19. stoletja. Filozofija in znanosti

Zgodovino nastanka fenomenološkega raziskovanja si moramo razjasniti iz zgodovinskega položaja filozofije v zadnjih desetletjih 19. stoletja, ki je po svoji plati določen s preobrazbo znanstvene zavesti v 19. stoletju, do kakršne je prišlo po zlomu idealističnih sistemov - s preobrazbo, ki ne zadeva le filozofije same, ampak vse znanosti. Iz te preobrazbe lahko razumemo način, s katerim so v toku druge polovice 19. stoletja znanstveniški filozofiji znova poskušali pomagati, da bi prišla do lastne pravice. Ta poskus se je dovrševal v tendenci pustiti že enkrat posameznim konkretnim znanostim njihovo samostojnostno pravico, obenem pa zagotoviti filozofiji nasproti tem znanostim lastno polje. To je pripeljalo do filozofije, ki je imela bistvenostno naravo **teorije znanosti, logike znanosti**. To je prva značilnost filozofske obnove v drugi polovici 19. stoletja.

Druga: Ta ni v kakem izvornem sestopu k preučevanim stvarim, marveč v sestopu k zgodovinsko predani filozofiji, h **Kantu**. Filozofija je torej tradicionalistična; s tem povzema čisto določen kompleks čisto določene zastavitve vprašanj in tako s svoje plati vstopa v čisto določeno pozicijo do konkretnih znanosti.

Znanstveni položaj sredi 19. stoletja lahko glede na način in razsežnost obnove filozofske znanosti označimo le z glavnimi potezami. Določen je z naslednjim geslom vseh znanosti: **izkustvena dejstva**, ne pa spekulacija in abstraktni pojmi. Veliko razlogov je za prevlado tega gesla, predvsem pa je to zlom idealističnih sistemov. Znanosti so vse svoje sile osredotočile na področja izkustva in sicer na obe tedaj že medsebojno ločeni področji zgodovinskega sveta in izkustveno področje narave. Tisto, kar je bilo tedaj še živega od filozofske osmislitve, je vladalo v obliki pustega

in surovega materializma, takoimenovanega **naravoslovnega svetovnega nazora**.

Historične znanosti so se sploh odpovedale filozofski osmislitvi. Glede na svojo občo duhovno orientacijo so živle v svetu **Goetheja** in **Lessinga**; za edino odločilnostno jim je veljalo kon- kretno delo in to je pomenilo **tendenco k "dejstvom"**. To je terjalo izvršitev prve naloge v zgodovini: odkritje in zavarovanje virov. Z roko v roki je šlo izoblikovanje filozofske kritike, interpretativne tehnike. Stvarna interpretacija, to, čemur so rekli "dojetje" z virov preddanega materiala, je bilo glede svojega metodološkega vodila in svojih principov prepuščeno vsakokratni duhovni eksistenci historika; dojemanje se je spreminjalo glede na impulze, ki so živeli v njem. Ti so bili različni in so se od sedemdesetih let naprej pojili v bistvu iz politike. Poleg tega je obstajala kulturnozgodovinska smer. Zaradi tega se je v osemdesetih letih pojavila diskusija, ali naj bo zgodovina kulturna ali politična zgodovina. Ni prišlo, ker so manjkala vsa sredstva za to, do prestopa v principialno sfero. To pa kaže, da je bilo temeljno razmerje historikov do njihovega predmeta negotovo in prepuščeno obćim popularnim izobrazbenim razmotrivanjem. To stanje vlada še danes, čeprav je zdaj oboje zbrano v nazivu **duhovna zgodovina**. Zgodovinske znanosti so se torej osredotoćile čisto na svoje konkretno delo in so v tem dosegle marsikaj bistvenega.

Naravoslovne znanosti tedanjega časa določa velika **Galilejeva** in **Newtonova** tradicija. Področje naravoslovja se je razširilo predvsem v sferi fiziološkega in biološkega. S tem je pod obnebjem naravoslovne zastavitve vprašanj prišlo, skupaj s fiziološkim, duševno življenje, najpoprej tista območja, ki so bila tesno povezana s fiziološkim, z življenje, kolikor se izraža v čutnih organih. Kolikor je duševno življenje raziskovano s sredstvi naravoslovnih metod, je to raziskovanje psihologija čutov, psihologija zaznavanja, občutenja, v tesni povezavi s fiziologijo. Psihologija je postala, kakor priča glavno **Wundtovo** delo, **fiziološka psihologija**. Tu so našli domeno, kjer so s sredstvi naravoslovne zastavitve vprašanj lahko razpirali tudi duševno življenje, duh. Ob tem moramo imeti pred očmi, da je bila naloga psihologije pod vplivom angleškega empirizma - segajočega nazaj do **Descartesa** - tedaj dojeta kot znanost o zavesti. V srednjem veku in v grški filozofiji so videli še celotnega človeka in so dojetje notranjega duševnega življenja, tega, kar zdaj radi označujejo kot zavest, dovrševali v

okviru naravnega izkustva, ki ni bilo, kot tisto notranje, razmejeno od zunanjega izkustva. Od Descartesa naprej se je pojem psihologije, znanosti o duševnem sploh, spremenil na značilen način; znanost o duhovnem, o umu je **znanost o zavesti**, znanost, ki svoj objekt zajema iz takojmenovanega notranjega izkustva. Tudi za fiziološko psihologijo je zastavitev psihološke teme samoumevna že vnaprej; to dojetje so formulirali čisto vnanje, v smislu nasprotstva: **ne znanost o duši kot substanci, marveč o duševnih pojavih, o tem, kar nudi notranje izkustvo**. Značilno je, da so naravoslovne znanosti v smislu svoje lastne metode prodrle na področje, ki je bilo v tradiciji pridržano filozofiji. Tendencia naravoslovne psihologije je, da bi se nastanila na področju same filozofije, še več, da bi v toku nadaljnjega razvoja postala **temeljna znanost filozofije same**.

a) Pozicija pozitivizma

V vseh znanstvenih disciplinah vlada **pozitivizem**, tendenca po **pozitivnem** - "pozitivno" razumljeno v smislu dejstev - dejstev glede na določeno interpretacijo **realnosti**; dejstva le kot števno, tehtljivo, merljivo, z eksperimentom določljivo - oz. v zgodovini tisti v virih najpoprej dostopni poteki in dogodki. Pozitivizma ne gre razumeti le kot maksime konkretnega raziskovanja, ampak kot teorijo spoznavanja in kulture sploh.

Pozitivizem je bil v smislu teorije oblikovan hkrati v Franciji in Angliji, z delom Augusta Comta in Johna Stuarta Milla. Comte razlikuje tri stadije, v katerih se razvije človeška tubit: religioznost, metafiziko in znanost. Stadij znanosti je zdaj zapopaden šele v začetku; cilj je v doseženju na naravoslovni metodi zgrajene sociologije, obče vede o človeku in njegovih človeških odnošajih.

J. St. Mill je pozitivizem dojel filozofsko v smislu univerzalne teorije znanosti; 6. knjiga **Sistema deduktivne in induktivne logike** obravnava logiko moraličnih znanosti, s čimer je poimenovano to, čemur pravimo zgodovinske ali duhovne znanosti. Ta angleško-francoski pozitivizem je kmalu našel poti v Nemčijo in je v petdesetih letih spodbudil teoretiško osmišljanje znanosti. Znotraj tega pozitivističnega gibanja v znanostih samih in pozitivizma kot filozofske teorije je na določen način izoliran H. Lotze, ki je držal pokonci tradicijo nemškega idealizma, obenem

pa poskušal biti pravičen do znanstveniškega pozitivizma. Imel je čudovit prehodni položaj, ki ni ostal brez pomena za prihajajočo filozofijo.

b) Novokantovstvo - znanstveno teoretiško ponovno odkritje Kanta

V šestdesetih letih je Logika J. St. Milla postala širše znana. Možnost postavitve vprašanj o strukturi konkretnih znanosti je odprla pogled na samostojno nalogo filozofije same ob hkratnem ohranitvi lastnih pravic konkretnih znanosti. Ta znanstveno teoretiška naloga je prebudila spomin na Kantovo Kritiko čistega uma, ki so jo obrazložili v smislu znanstvenoteoretiške naloge. Vrnitev h Kantu, obnova Kantove filozofije, utemeljitev novokantovstva se je dovršila znotraj čisto določene zastavitve vprašanj, znanstvenoteoretiške. To je dojetje Kanta, ki je zoženo in ki ga skušamo šele danes spet prevladati. To znanstveno- teoretiško osmišljanje in vrnitev h Kantu obenem kaže na to, da v dosedanji teoriji znanosti tiči fundamentalno zamudništvo. Glede na drugo skupino, poleg naravoslovnih, izkustvenih znanosti, glede na historične discipline, se je znanstvenoteoretiško osmišljanje čutilo postavljeno pred nalogo, dopolniti Kantovo delo s teorijo historičnega uma. Nalogo je Dilthey formuliral tako že v sedemdesetih letih.

Povsem določeno orientirano znanstvenoteoretiško ponovno odkritje Kanta se je najpoprej osredotočilo na pozitivistično interpretacijo Kantove filozofije. To delo je opravil H. Cohen, utemeljitelj takoimenovane Marburške šole, s svojim delom Kantova teorija izkustva. Po naslovu vidimo, kako je v temelju videl Kanta: Teorija izkustva, izkustvo je razumljeno kot znanstveno izkustvo, kakršno je konkretno nastalo v matematični fiziki, torej kantovsko orientirana teorija pozitivizma znanosti. Pobljže se je ta teorija znanosti kot raziskovanje struktur spoznavanja razvijala povsem pod kantovskim obnebjem, kot izdelava konstitutivnih momentov spoznanja v smislu znanosti o zavesti. Tudi tu, pri znanstvenem delu, gre, ustrezno psihološki usmeritvi, za vrnitev k zavesti. Četudi je postala v povsem različnem smislu tema na eni strani naravoslovne psihologije in na drugi strani spoznavne teorije, je zavest vse do danes ostala neizgovorjeno tematsko polje preučevanja, tj. sfera, ki jo je za temeljno sfero filozofskega osmišljanja napravil Descartes na poti čisto določenega motrenja.

c) Kritika pozitivizma - Diltheyeva zahteva po samostojni metodi za duhovne znanosti

J. St. Mill je v 6. knjigi svoje Logike - O logiki moraličnih znanosti - poskušal naravoslovno metodo prenesti na historične znanosti. Dilthey pa je bil tisti, ki je v svojih mladih letih spoznal nemožnost tega prenosa, obenem pa nujnost pozitivne teorije znanosti iz njih samih. Videl je, da lahko naloga filozofskega razumevanja historičnih disciplin uspe le, če osmislimo predmet, dejanskost, ki je pravzaprav tema teh znanosti, če nam uspe izpostaviti temeljno strukturo te dejanskosti - označene po njem kot "življenje". Tako je napredoval od pozitivno povsem na novo in samostojno zastavljene naloge k nujnosti neke psihologije, neke znanosti o zavesti, a ne v smislu naravoslovne psihologije in ne v smislu spoznavnoteoretske naloge, marveč k nalogi uvideti "življenje" samo kot temeljno dejanskost zgodovine v njenih strukturah. Odločilno v Diltheyevi zastavitvi vprašanja ni teorija znanosti o zgodovini, temveč tendenca ugledati dejanskost zgodovine in od tu razložiti način in možnost interpretacije. Seveda tega vprašanja ni postavil tako radikalno; hkrati se je gibal v okviru sodobnega zastavljanja vprašanj, se pravi, hkrati z vprašanjem po dejanskosti historičnih znanosti je postavljaj vprašanje po strukturi samega spoznanja. Ta zastavitev vprašanja je bila nekaj časa prevladujoča in spis *Uvod v duhovne znanosti* je v bistvu orientiran znanstveno teoretiško.

d) Trivializiranje Diltheyeve zastavitve vprašanja pri Windelbandu in Rickertu

Pobudi Marburške šole in Diltheya sta nato povzela, poenostavila in trivializirala Windelband in Rickert, ki sta probleme prepognila do nespoznatnosti, se pravi, zastavitev vprašanja v tej šoli v smislu znanstveno teoretiške pojasnitve je postala prazna metodologija. Ni bilo več vpraševanja po strukturi samega spoznavanja, strukturi raziskovanja, pristopa do vsakokratnih dejanskosti, še manj po strukturah samih teh dejanskosti; tema je še samo vprašanje po logičnih strukturah znanstvenega predstavljanja. To je šlo tako daleč, da v tej Rickertovi teoriji znanosti sploh ni bilo več mogoče prepoznati obravnavanih znanosti; kot temelj so postavljene gole sheme znanosti. Ta iznakazitev in trivializacija Diltheyeve zastavitve vprašanja je imela ta dvomljiv uspeh, da je zakrila pravi smisel

zastavitve vprašanja in vse do danes onemogočala njeno pozitivno učinkovanje.

Pozitivno v delu **Diltheya** je narobe tendenca k sami dejanskosti, ki je tema historičnih znanosti. Na podlagi takšne zastavitve vprašanja je **Dilthey** dobil poudarjeno mesto znotraj filozofije druge polovice 19. stoletja, tudi nasproti **Marburški šoli**, kajti ni bil vezan na nikakršno **dogmatično kantovstvo** in je s tendenco k radikalnosti poskušal filozofirati čisto iz stvari same. Kajpada sta bili tako tradicija kot sočasna filozofija premočni, da bi svojo svojsko naravo lahko obdržal na gotovi in enoznačni poti. Pogosto je nihal, bili so časi, ko je svoje delo videl povsem v smislu čisto drugače usmerjene tradicionalne filozofije svojega časa. Vendar pa se pri njem zmerom znova previje elementarni instinkt lastne zastavitve vprašanj. Ta negotovost kaže na to, da ni prišel do lastne metode in do pravnje zastavitve vprašanj. Vsekakor pa ostaja tisto odločilno njegov sunek na pravnje področje nasproti tradicionalnemu zastavljanju vprašanj. Šele tedaj ga bomo znali prav ceniti, če se osvobodimo tradicionalnih kriterijev, ki danes živijo v znanstveni filozofiji, če uvidimo, da v filozofiji ni odločilno to, kar karakterizira znanstveno filozofijo na kraju 19. stoletja: boj smeri in šol in poskusi uveljaviti kako stališče zoper drugega; da ni odločilno s pomočjo privzetega tradicionalnega filozofskega stališča stvari spet obravnavati s tradicionalnimi pojmi, marveč razpreti nova področja, nova stvarna področja sama in jih s produktivno tvorbo pojmov znanstveno prisvojiti. To je kriterij znanstvene filozofije, ne pa možnost konstituiranja sistema, katerega konstrukcija temelji le na poljubni predelavi po zgodovini izročenega pojmovnega materiala. Danes je v filozofiji znova oživila tendenca po sistemu, a brez smisla, ki bi ga diktirala stvarna predelava problemov, temveč gre za čisto tradicionalistično tendenco, kot je obnova **kantovske filozofije**, se pravi, od Kanta se prehaja na **Fichteja** in **Hegla**.

e) Filozofija kot "znanstvena filozofija" - psihologija kot temeljna znanost filozofije - (nauk o zavesti)

Povzemimo: Sredi 19. stoletja je vladala čisto določena znanstvena filozofija. Izraz **"znanstvena filozofija"** ima trojni pomen. Ta filozofija se sama označuje kot znanstvena:

Prvič, ker je filozofija o znanostih, tj. ker je teorija znanstvenega spoznavanja, ker ima za svojski objekt faktum znanosti.

Drugič, ker z zastavitvijo vprašanja po strukturi danih znanosti samih doseže lastno temo, ki jo raziskuje z lastno metodo, sama ne spada več na področje posamično znanstvenih razglabljanj. Je "znanstvena", ker je dosegla lastno področje in lastno metodo, metodo, ki svojo gotovost dobiva iz stalne orientacije k faktičnim storitvam samih znanosti. S tem je odpravljena vsakršna svetovnonazorska spekulacija.

Tretjič, ker poskuša različnim disciplinam, ki so vse usmerjene k zavesti, dati podlago z izvirno znanostjo o zavesti sami, z neko **psihologijo**.

Seveda se je **novokantovstvo** zelo ostro usmerilo zoper naravoslovno psihologijo, kar pa ni preprečilo tega, da psihologija ne bi bila tako s strani samih naravoslovnih znanosti (Helmholz) kot s strani filozofije povzdignjena v temeljno znanost filozofije. Če je spoznavanje akt zavesti, tedaj obstaja teorija spoznavanja le, če si poprej predstavimo in znanstveno preučimo duhovno življenje, zavest, "znanstveno", tj. v smislu naravoslovnih metod.

Pripomniti je treba: Današnja psihologija ima s svojimi različnimi smermi povsem drug nivo kot ta naravoslovna psihologija; pod bistvenim vplivom fenomenološkega dela se je zastavitev vprašanj v psihologiji spremenila.

Na koncu 19. stoletja je imela "znanstvena" filozofija za temo čisto v vseh smereh zavest. Imela je izrecno vednost o svoji sovisnosti z **Descartesom**, ki je zavest, *res cogitans*, prvokrat opredelil kot temeljno temo filozofije. V posameznostih ta filozofija ni lahko razvidna. Tu ne gre slediti posamičnim sovisnostim, saj je to s stvarnega vidika za zastavitev vprašanja nekaj jalovega. Opozorim naj le na to, da je od 1840 znotraj tega gibanja živa **aristotelovska tradicija**. Utemeljil jo je **Trendelenburg**, zrasla je iz opozicije do **Hegla**, spodbujena pa je bila s privzemom zgodovinskega raziskovanja na polju grške filozofije s strani **Schleiermacherja** in **Boeckha**. **Trendelenburgova** učenca sta **Dilthey** in **Brentano**.

Franz Brentano

Franz Brentano je konec šestdesetih let študiral v Berlinu, sprva je študiral katoliško teologijo. V svojem prvem delu je imel za temo **Aristotela**. **Aristotela** je poskušal interpretirati pod obnebjem srednjeveške

filozofije, predvsem filozofije Tomaža Akvinskega. Delo označuje prav to. S tem ni rečeno, da je to zares pot do razumeanja Aristotela, kajti s tem interpretacijskim načinom je bil Aristotel v bistvenem prepomenjen. Vendar to ni odločilno, pomembno je to, da je sam Brentano s tem ukvarjanjem z grško filozofijo našel izvirnejše horizonte za filozofsko zastavitev vprašanj samih. Notranje težave katoliškega verskega sistema, predvsem skrivnosti trinitarnosti ter v sedemdesetih letih razglasitev papeške nezmotljivosti, so ga porinile iz tega duhovnega sveta; čisto določene horizonte in spoštovanje Aristotela pa je vendarle vzel s seboj in je nato živel s tendenco po svobodni, ne vezani filozofski znanosti.

Pot iz tradicije mu je označeval Descartes. Tako se pri Brentanu kaže svojsko mešanje aristotelovsko-sholastičnega filozofiranja z moderno zastavitvijo vprašanj pri Descartesu. Tudi pri njem se filozofsko delo usmerja k znanosti o zavesti; toda odločilno v Brentanovi (1874) *Psihologiji z empiričnega stališča* je to, da se kot prvi osvobodí prenašanja naravoslovno-znanstvene metode v raziskovanje duševnega življenja. Karakteristična za smer njegovega mišljenja je njegova habilitacijska teza (1866): *Vera methodus philosophiae non alia est nisi scientiae naturalis*. **Prava filozofska metoda ni nobena druga kot metoda naravoslovnih znanosti.** Bilo bi narobe, če bi hoteli to tezo razlagati v smislu zahteve po prenosu naravoslovne metode v filozofijo, kajti teza želi reči: Filozofija naj na svojem polju postopa natančno tako kakor naravoslovne znanosti, tj. svoje pojme naj izlušči iz svojih stvari samih. Ta teza ne pomeni proklamiranje grobega prenosa naravoslovne metodike v filozofijo, temveč narobe: izključitev naravoslovne metodike in zahtevo, naj filozofija - ob temeljnem upoštevanju zvrsti zadevnih stvari - postopa tako kakor postopajo na svojem polju naravoslovne znanosti.

Za nalogo psihologije to pomeni: Pred vsakršnimi teorijami o sovisnosti duševnega in telesnega, smiselnega življenja in čutnih organov gre za to, da sploh enkrat že povzamemo, tako kakor so neposredno dani, dejstvene sestave duševnega življenja. Najpoprej gre za "klasifikacijo psihičnih fenomenov", za razdelitev psihičnih fenomenov ne na podlagi poljubnega, od zunaj nanje prinešenega principa, marveč za razdelitev in ureditev, ki bo sledila naravi psihičnega, ureditev - tj. obenem izoblikovanje temeljnih pojmov -, ki bodo izhajali iz bistva stvari, ki so tu v obravnavi, iz bistva psihičnega samega.

Podlage za znanost o zavesti, o doživljajih, o psihičnem v najširšem smislu je poskušal ustvariti s tem, da bi bili dejstveni sestavi povzeti tako, kakor so dani na tem polju. Ni začel s teorijami o duševnem, o duši sami, o sovisnosti duševnega in fiziološko-biološkega, temveč je najprej razjasnil, kaj je dano tedaj, ko govorimo o psihičnem, o doživljajih. Njegovo glavno delo *Psihologija z empiričnega stališča* (1874) je razdeljeno na dve knjigi, v prvi knjigi je govor o psihologiji kot znanosti, v drugi knjigi o psihičnih fenomenih v občem. "Empirično" tu ne pomeni induktivno v smislu naravoslovnih znanosti, temveč toliko kot stvarno, ne konstruktivnostno. Prvo je torej psihične fenomene same karakterizirati, urediti njihovo mnogovrstje po temeljnih strukturah, odtod naloga "klasificiranja". "Klasifikacija" pomeni razdelitev, ureditev danih dejstvenih sestavov. Urejanje vselej poteka, kakor pravimo, z določenega vidika. Vidik je to, na kar gledam, z ozirom na kar izvajam določene reze na kakem področju stvari. Ta ozir ali vidik je lahko različen. Dano mnogovrstnost predmetov lahko uredim z ozirom na zamišljeno shemo; lahko si izmislim, da čisto na splošno obstajajo taki procesi, ki potekajo od znotraj navzven in taki, ki potekajo od zunaj navznoter ter s tega vidika uredim psihične fenomene. Vdrugič lahko vzamemo vidik glede na predmetno sovisnost, ki je v sovisnosti s tem, kar naj bi bilo samo urejeno, na ta način, da psihične fenomene uredim z ozirom na razmerja v fiziološkem. Tako so poskušali s fenomenom gibalnih živcev razložiti tudi mišljenje in hotenje. V tretjič pa lahko postopamo tako, da ozir, glede na katerega urejamo, sam izhaja iz dejstvenih sestavov, ki jih je treba urediti, ne z aplikacijo nekega principa, temveč s principom, doseženim iz dejstvenih sestavov samih. Svojska maksima, ki ji je pri svojem klasificiranju sledil Brentano, je to, da "mora biti ureditev doživljava naravna", da mora biti v klasifikacijo povzeto to, kar vanjo spada po svoji naravi. "Narava" tu pomeni: to, kar je po njem samem videti, kaj je. Klasifikacija, če je prava, sme izhajati le "iz poprejšnjega poznavanja objektov", "iz študija predmetov". Vnaprej moram poznati predmete, njihove temeljne strukture, da bi jih lahko uredil stvari, predmetu primerno. Tako nastane vprašanje: Kakšna je narava psihičnih nasproti fizičnim fenomenom? To vprašanje postavi Brentano v prvi knjigi psihologije. Pravi, da se psihični fenomeni od vseh fizičnih ne razlikujejo po ničemer bolj kot po tem, da v njih prebiva nekaj predmetnostnega. Če naj bi bile torej znotraj polja psihičnih fenomenov

razlike, potem bi morale biti to razlike glede na to njihovo temeljno strukturo znotraj prebivanja, razlike v načinu, po katerem je doživljam nekaj predmetnostno. Glede na razlike, v katerih je različnim doživljam nekaj predmetnostno, v predstavljanju predstavljano, v razsojanju razsojevano, v hotenju hoteno, prav glede na te razlike se vselej oblikujejo prednostni razlikovalni razredi znotraj psihičnih fenomenov. To temeljno strukturo psihičnega, da v vsakem doživljaju prebiva nekaj predmetnostnega, označuje **Brentano kot intencionalno ineksistenco**.

Intentio je sholastični izraz in pomeni toliko kot: **naravnati se na**. **Brentano** govori o intencionalni ineksistenci predmeta. Vsak doživljaj je naravnan na nekaj in sicer različno glede na svoj vsakokratni karakter. Predstavljati si nekaj na predstavljalnostni način je drugačno samo-naravnanje od tistega, ko na razsojevalnostni način o nečem razsojamo. **Brentano** izrecno naglasi, da je to gledišče utemeljil že **Aristotel** pri, kakor pravi, obravnavi psihičnih fenomenov in da je ta fenomen intencionalnosti povzela sholastika.

Z ozirom na to temeljno strukturo psihičnih fenomenov razlikuje **Brentano** različne načine samo-naravnanja na vsakokratne predmete s tremi temeljnimi razredi psihičnega obnašanja: prvič predstave v smislu predstavljanja, drugič razsojanja, tretjič interesov. "O predstavljanju govorimo vselej, ko se nekaj pojavi." - Vselej, ko je nekaj preprosto dano in ko je nekaj preprosto danega za- znano. Predstavljati si v najširšem smislu pomeni imeti nekaj tu. Razsojanje interpretira **Brentano** kot "nekaj priznati kot resnično oziroma nekaj zavreči kot napačno". Nasproti golemu nekaj imeti pomeni razsojanje zavzetje stališča do predstavljenega kot predstavljenega. Tretji razred označuje **Brentano** z različnimi naslovi: interes, ljubezen, občutenje. "Ta razred naj bi po nas povzel vse psihične pojave, ki niso vsebovani v prvih dveh razredih." Naglaša, da manjka lasten izraz za te akte zainteresiranosti za nekaj. Pozneje so temu rekli tudi "vrednota" ali še boljše "vrednotenje".

Ob vodilu te temeljne razločitve psihičnih doživljavaev skuša **Brentano** izpostaviti temeljno strukturo predstavljanja, razsojanja, občutevanja. Ena izmed **temeljnih tez**, ki jih je **Brentano** postavil v razmerju do teh fenomenov, se glasi: **Vsak psihični fenomen je bodisi sam predstava ali pa ima predstave za podlago**. "To predstavljanje ni podlaga le za razsojanje, ampak tudi za poželjenja, kakor tudi za vse druge psihične akte.

O ničemer ni mogoče razsojati, nič tudi poželjeno ne more biti, ničesar ne moremo upati ali ničesar se ne moremo bati, če to ni predstavljeno." S tem preprosto nekaj imeti dobi tu funkcijo temeljnega odnošaja. Sodba, zainteresiranost sta možna le, če je nekaj predstavljeno, če je o tem razsojano, če obstaja zainteresiranost zanj. **Brentano** se ne giblje le znotraj golega opisovanja, marveč poskuša to razdelitev razmejiti od tradicionalnega s kritično preučitvijo, a tega se ne bomo pobliže lotevali.

S tem se je v psihologiji in filozofiji prebudila povsem nova tendenca, tendenca, ki je že tedaj vplivala na ameriško psihologijo, na primer na **Williama Jamesa**, ki je imel vpliv v Nemčiji in vsej Evropi in po njem vzvratno na **Bergsona**, tako da se njegov nauk o neposrednih danosti zavesti (*Essai sur les Donnees immediates de la Conscience*, 1899) steka nazaj k idejam **Brentanove** psihologije. Ta ideja opisne psihologije je zelo močno vplivala na **Dilteya**. V svoji akademski razpravi *Ideje za neko opisno in razčlembeno psihologijo* iz leta 1894 je poskušal to psihologijo napraviti za temeljno znanost duhovnih znanosti. Zares odločilno izoblikovanje **Brentanove** zastavitve vprašanja pa moramo videti v tem, da je **Brentano** postal učitelj **Husserla**, poznejšega utemeljitelja fenomenološkega raziskovanja.

Edmund Husserl

Sam Husserl je bil prvotno matematik - **Weierstrassov** učenec in je promoviral z delom iz matematike. Tisto, kar je slišal o filozofiji, ni preseglo tistega, kar vsak študent pridobi na predavanjih. To, kar je povedal **Paulsen**, je bilo častivredno in ljubko, a nič takega, kar bi **Husserla** lahko navdušilo za filozofijo kot znanstveno disciplino. Šele po svoji promociji je obiskoval predavanja človeka, o katerem se je tedaj veliko govorilo in osebni vtis, strastnost vpraševanja in preučevanja, ta vtis, ki ga je **Brentano** napravil na **Husserla**, ga je zadržal in pri njem je ostal dve leti, od 1884 do 1886. **Brentano** je dopustil znanstveno smer, ki jo je ubralo **Husserlovo** delo. Odločilno je bilo njegovo nihanje med matematiko in filozofijo. Z vtisom, ki ga je nanj napravil **Brentano** kot učitelj in raziskovalec, se mu je znotraj neproduktivne sočasne filozofije odprla možnost za znanstveno filozofijo. Pri tem je bilo karakteristično naslednje: **Husserlovo** filozofsko delo se ni začelo s kakim kakorkoli izmišljenim in za lase privlečenim problemom, marveč je v skladu s svojo znanstveno razvojno potjo začel filozofirati na

tleh, ki jih je že posedoval, se pravi, njegovo filozofsko osmišljanje v smislu **Brentanove** metodike se je usmerilo na matematiko.

Najpoprej se je ukvarjal, tradicionalno rečeno, z logiko matematike. Toda tema njegovih razmišljanj ni bila le teorija matematičnega mišljenja in matematičnega spoznavanja, ampak predvsem analiza struktur matematičnih predmetov - števil. Z delom o pojmu števil se je **Husserl** habilitiral konec osemdesetih let v Halleju, pri **Stumpfu**, najstarejšem **Brentanovem** učencu. To delo je bilo v smislu dejanske raziskave stvari možno na podlagi **Brentanove** deskriptivne psihologije. Kaj kmalu pa so se vprašanja razširila do principialnega in raziskave so prodrle do **fundamentalnih pojmov mišljenja** in predmetov sploh; zrasla je naloga **znanstvene logike** in obenem s tem osmislitve metodičnih sredstev in poti pravejšnjega raziskovanja predmetov logike. To je pomenilo radikalnejše dojetje tega, kar je že bilo dano s **Brentanovo** deskriptivno psihologijo, hkrati pa temeljito kritiko sočasnega mešanja psihološko-genetične zastavitve vprašanj z logično. To delo na fundamentalnih predmetih logike je **Husserla** zaposlovalo več kakor dvanajst let. Prvi dosežki tega dela tvorijo vsebino dela, ki je izšlo 1900/01 pod naslovom **Logične raziskave**. S tem delom je fenomenološko raziskovanje doseglo svoj prvi preboj. Postalo je **temeljna knjiga fenomenologije**. Notranja zgodovina nastajanja tega dela je zgodovina nenehnih dvomov, a to ne spada sem.

Prvi, ki je spoznal osrednji raziskav, je bil **Dilthey**. e raziskave je označil kot prvi veliki znanstveni napredek, od **Kantove Kritike čistega uma** naprej, v filozofiji. **Dilthey** je bil star sedemdeset let, ko se je spoznal s **Husserlovimi Logičnimi raziskavami**, v starosti, ko se drugi že dolgo in z gotovostjo udobno počutijo v svojem sistemu. **Dilthey** je v krogu svojih najbližjih učencev takoj začel s celosemestrskim seminarjem o tej knjigi.

Vpogled v pomen tega dela mu je seveda olajšala notranja sorodnost s temeljno tendenco. V nekem pismu **Husserlu** primerja njuno delo z vrtanjem hriba z dveh nasprotnih strani, ko pride po vrtanju in preboju do srečanja. **Dilthey** je tu našel prvo izpolnitev tistega, kar je iskal že desetletja in je kritično- programsko formuliral v akademski razpravi iz leta 1894: fundamentalno znanost o življenju samem.

Nadalje je knjiga vplivala na **Lippsa** in njegove učence v **Münchenu**, toda tako, da so **Logične raziskave** sprejeli zgolj kot izboljšano deskriptivno psihologijo.

Marburška šola je zavzela stališče na svoj način. Natorp je v neki obsežnejši recenziji pohvalil le prvi zvezek tega dela, v katerem gre za kritiko tedanje logike in kjer je pokazano, da logike ni mogoče utemeljiti s psihologijo. Pripomni, da se oni, Marburžani iz tega dela ne morejo veliko naučiti, ker da so to, o čemer se jim tu pripoveduje, odkrili že sami. Drugi zvezek, ki vsebuje odločilno, je ostal nezapažen. Konstatirali so zgolj to, da drugi zvezek pomeni padec nazaj v psihologijo, katere prenašanje v filozofijo je Husserl sicer odklonil v prvem zvezku.

Za ta nesporazum je na določen način kriva Husserlova samointerpretacija, ki jo je podal v uvodu k temu zvezku svojega dela: "Fenomenologija je deskriptivna psihologija". Ta samorazlaga lastnega dela je povsem neprimerna tistemu, kar je razdelano v njem. Drugače rečeno, Husserl tedaj, ko je pisal uvod v ta raziskovanja, ni bil zmožen zaresnega pregleda nad tem, kar je faktično predložil v tem zvezku. Šele po dveh letih je to napačno interpretacijo samo postavil na pravo mesto, v Arhivu za sistematično filozofijo, 1903.

Te Logične raziskave pa, kakor fundamentalne že so, ne prinašajo kakega globljega spoznanja za obvladanje potreb občutenj in podobno, temveč se gibljemo med povsem specialnimi in pustimi problemi; obravnavajo predmet, pojem, resnico, stavek, dejstvo, zakon. Podnaslov pozitivnega drugega zveska se glasi: **Raziskave o fenomenologiji in teoriji spoznanja**. Zaobsega šest obsežnih posebnih raziskav, katerih sovisnost ni brez nadaljnjega razvidna:

I. Izraz in pomen; II. Idealna enotnost vrst in novejša abstrakcijske teorije; III. K nauku o celoti in delih; IV. Razlika med samostojnimi in nesamostojnimi pomeni in ideja o čisti gramatiki; V. O intencionalnih doživljajih in njihovi "vsebini"; VI. Elementi fenomenološke pojasnitve spoznanja. To so za logiko in spoznavno teorijo neobičajne teme. Do izbire podnaslova **Teorija spoznanja** je prišlo le zaradi naslonitve na tradicijo. Uvodoma pa je rečeno, da spoznavna teorija, strogo vzeto, sploh ni teorija, temveč "osmislitev in evidentno razumetje tega, kar sta mišljenje in spoznanje kot taka, namreč v svojem rodovnem čistem bistvu". Kjer je govor o teoriji, tu še tiči naturalizem, kajti vsaka teorija je deduktivni sistem, ki ima namen pojasniti vnaprej dana dejstva. Husserl izrecno zavrne spoznavno teorijo v običajnem pomenu.

Neobičajen in povsem v nasprotju z utečenim načinom filozofiranja je način pristopa in prisvojitve, ki ju terja to delo. Skozinskoz poteka raziskovalno; zahteva postopno, izrecnostno nazorno unavzočevanje in kontrolirano izkazovanje tega, za kar gre. Ne moremo torej - če ne želimo spreveriti celotnega smisla raziskav - potegniti ven le rezultatov in jih vgraditi v sistem, ampak je tendenca usmerjena k spremljajoči in najprej prodirajoči predelavi obravnavanih stvari. Če merimo učinek dela ob tem, kar terja, moramo reči, da je kljub velikim preobratom, ki izhajajo iz njega že dvajset let, majhen in nepravšnosten.

Bistvo fenomenoloških raziskav je v tem, da o njih ni mogoče referirati na skrajšan način, marveč jih moramo zmerom znova ponoviti in razviti. Vsakršno podrobnejše podajanje vsebine dela bi bil - fenomenološko rečeno - nesporazum. Zaradi tega poiščimo izhod in podajmo le prvo orientacijo o tem, kar je tu doseženo. To naj služi tudi prvi pripravi in izdelavi naravnosti, po kateri bomo tu delali skozi vsa predavanja.

prev. T. Hribar

Prevajalčeva opomba: Gre za prevod prvega poglavja iz takoimenovanega Pripravljalnega dela z naslovom Smisel in naloga fenomenološkega raziskovanja iz Heideggrovih predavanj (*Prolegomena zur Geschichte des Zeitbegriffs*, Gesamtausgabe II,20; Klostermann, Frankfurt/M 1979, str. 13-34) v letnem semestru 1925.